शेतमालाचे भाव आणि राजकारण

बाजारात गहू, हरभरा, मूग, उडीद यांच्या भावात तेजी आहे. या भाववाढीमुळे महागाईची ओरड सुरू झाली आहे.शेतमालाला वाढीव भाव मिळाला पहिजे अशी मागणी राजकीय पक्ष करतात व भाव मिळण्याची शक्यता निर्माण होताच महागाईची ओरड करतात. यामुळे शेतकरी निराश झाला आहे. शेतकऱ्यांच्या आत्महत्यांना ही निराशा आणि विश्वासघातच कारणीभूत आहे, असे म्हटल्यास अतिशयोक्ती ठरणार नाही.

सरकारचे शेतक विरोधातले धोरण तर बदललेले नाही; मग गहू, हरभरा, मूग, उडीद, यांच्या भावात तेजी कशी आली? भारत सरकारच्या कृषी मूल्य व खर्च आयोगाने २००५-२००६ च्या हंगामासाठी गव्हाचे समर्थन मूल्य ६५० रु. प्रतिक्विंटल जाहीर केलेले आहे. हरभऱ्याचे १४०० रु. व मूग, उडीद व तूर यांचे भाव १५०० रु. प्रतिक्विंटल आहेत.

आज बाजारात मिल क्वालिटी गव्हाचा भाव ९५० ते १००० रु. व सरबती गव्हाचा भाव ११०० ते १४०० प्रतिक्विंटल आहे. हरभऱ्याचा भाव ३० ते ३५ रु. किलो, मुगाचा भाव ३० ते ४० रु. किलो , उडदाचा भाव ३८ ते ४२ रु. किलो आहे. तुरीचे भाव १८ ते २१ रु. किलो आहेत. डाळवर्गीय पिकात तूर व मसूरच्या भावात विशेष तेजी आलेली नाही, याची नोंद आपण करून ठेवली पाहिजे.

मुक्त अर्थव्यवस्थेत शेतमालाची आयात-निर्यात मुक्त आहे. भारत सरकारने मात्रात्मक बंधनेही रद्द केली आहेत. मध्यंतरी जागतिक बाजारात मंदी होती त्या वेळेस काही शेतमालाच्या आयातीवर कर लावण्याची घोषणा केली होती. उदा. गव्हावर ५० टक्के, तांदळावर ८०%, डाळींवर १०% आयात कर लावला होता. परंतु भारत सरकारने गहू व डाळींच्या भाववाढीच्या पार्श्वभूमीवर गव्हावरील ५०% आयात कर व डाळींवरील १०% आयात कर रद्द करून शून्य टक्के आयात करावर आयात केल्याची घोषणा केली आहे. या घोषणेनंतरही बाजारात तेजी कायम आहे.

या तेजीचे कारण काय? भारत सरकार गव्हाचे भाव बाजारात वाढू नये यासाठी जो हस्तक्षेप करीत होती, तो सध्या शक्य नाही. भारत सरकारच्या अन्न महामंडळाजवळ जो भरपूर साठा होता, तो सबसिडी देऊन वेगवेगळ्या योजनांच्या (गरिबी रेषा, निराधार योजना, आदिवासी योजना, कामाच्या मोबदल्यात धान्य) माध्यमातून गव्हाचा पुरवठा वाढवीत होती, त्यामुळे गेली सात वर्षे बाजारात गव्हाचे भाव स्थिर होते व पंजाब , हरियानाच्या शेतकऱ्यांना समर्थन मूल्यही बाजारात मिळत नव्हते, म्हणून मजबुरीने सरकारच्या खरेदीतच गहू विकावा लागत होता. सात वर्षानंतर यंदा बाजारात गव्हाचे भाव सरकारी समर्थन किमतीपेक्षा जास्त

होते; त्यामुळे शेतकऱ्यांनी व्यापाऱ्यांनाच गहू विकला. सरकारच्या गोदामात गहू नव्हता व खरेदीही कमी झली याचा एकंदर परिणाम म्हणून सरकारचा हस्तक्षेप कमी झाला. भारत सरकारने हा हस्तक्षेप वाढवण्यासाठी गव्हाच्या आयातीची घोषणा केली.गव्हाच्या आयातीवरील ५०% आयात कर रद्द करण्याची घोषणा केली, तरी बाजारात तेजी कायम आहे .. का??

२००४-२००५ च्या हंगामात हरभऱ्याचे भाव १४००-१५०० रू. प्रतिक्विंटल चे होते. उडीद १०००-१२०० रू, मूग १५००-१८०० रू प्रतिक्विंटल तर तूर १८००-२००० रू भाव होते. आयात कर १०% होता. ही भाव पातळी मोठया प्रमाणात उडीद, मूग, तूर, हरभरा यांची आयात करून गाठता येत होती. आज आयात कर माफ़ करूनही भावातील तेजी कायम आहे .. का??

या सर्व तेजीचे कारण वायदेबाजार-सट्टाबाजार आहे असे सांगितले जाते. बहुराष्ट्रीय कंपन्यांनी पंजाब हरियाना मधे गव्हाची खरेदी केली म्हणून तेजी आहे असे सांगितले जाते. परंतु हे अर्धवट सत्य आहे. खरे पाहता, सर्व वस्तूंच्या भावात जागतिक बाजारात तेजी आहे. व्यापाऱ्यांना आयात करायची व करमुक्त आयात करायची परवानगी आहे, तरीही भाव तेजीतच आहेत. जागतिक बाजारात आज गव्हाचे भाव २२५$ प्रतिटन पेक्षा जास्त आहे. याचाच अर्थ प्रतिक्विंटल १०५० रू. आयातीचा गव्हाचा भाव होतो. या गव्हाचा दर्जाही चांगला नाही हे ही आता जाहीर झाले आहे. बाजारातील तेजीचे खरे कारण हे आहे.

हरभरा, मूग, उडीद, यांच्या भवात विक्रमी तेजीचे कारण वायदेबाजार नसून आंतरराष्ट्रीय बाजारातील तेजी आहे. आज आयात स्वस्त झाली आहे. जे राजकीय पक्ष वायदेबाजारामुळे गव्हांच्या व डाळींच्या बाजारात तेजी आहे असे म्हणतात, त्याना आमचा एकच प्रश्न आहे की तांदूळ व सोयाबीन च्या भावात तेजी का नाही?तांदळाची आपण मोठया प्रमाणात निर्यात करतो, सोयाबीनची ढेप निर्माण करतो. पंजाब, हरियाणात तर मोठमोठ्या कंपन्या तांदळाची करारानुसार शेती करतात, ITC सारखी मोठी कंपनी गावागावात ई-चौपालच्या माध्यमातून सोयाबीनची खरेदी करीत आहे. तरी तेजी का नाही? दक्षिणेकडील राज्यातून धानाची हमी भावात खरेदी सरकारने करावी, ही मागणी पूर्वी तरी होत नव्हती. ती आज सर्व राज्यातून होत आहे. केरळ व पश्चिम बंगाल या राज्यातून अशी मागणी होते, याचे कारण काय?

या प्रश्नाचे उत्तर हेच आहे की जागतिक बाजारात तांदळाच्या भावात तेजी नाही. सोयाबीनच्या ढेपीचे भाव मंदीतच आहेत. भारत सरकारच्या अन्न महामंडलाकडे तांदळाच्या भरपूर साठा आहे.

आजच्या बाजारातील तेजीचे कारण जागतिक बाजारातील तेजी व देशातील कमी उत्पादन हे आहे. शेतकऱ्यांनी उत्पादन वाढवले तर आम्ही वाढीव उत्पादनाचा उपयोग भाव

पाडण्यासाठी करतो. देशात कमी उत्पादन झाले व भाव वाढू लागले की आयात करून भाव पाडतो.

पेट्रोल, डिझेल ची भाववाढ, पाचवा वेतन आयोग, ८% चा विकास दर या सर्व पार्श्वभूमीवर अन्नदाता शेतकऱ्यांनाही जास्त पैशांची गरज आहे व त्यासाठी धान्याच्या हमी भावात वाढ करण्याची गरज आहे, हे आम्ही केव्हा मान्य करणार?

काही दिवसांपूर्वी दिल्लीत विश्व व्यापार संघटना विरोधी मंच च्या बैठकीत माजी पंतप्रधान आदरणीय विश्वनाथ प्रतापसिंग, आदरणीय डॉ. बर्धन, को.प्रकाश करात यांच्यासमोर बोलण्याची संधी मिळाली. मी म्हणालो, धान्य टाटा , बिर्ला नाही पिकवत, गरीबच पिकवतो, गरीबाना धान्य स्वस्तात मिळालेच पाहिजे पण त्यासाठी गरीब धान्य उत्पादकानी गरीबच का रहावे? काही शेतकऱ्यांच्या आत्महत्येच्या प्रश्नाचे उत्तर या प्रश्नाच्या उत्तरात आहे.. तूर्त एवढेच.

- विजय जावंधिया.
शेतकरी संघटना पाईक
०७१५२-२४०५९०

आदरणीय डॉ. मनमोहन सिंगजी
भारत सरकार, नई दिल्ली,
कॅम्प वायफड - वर्धा.

विषय - अन्नदाता किसान की आत्महत्या रोकने के लिये कच्चे माल (raw material) की लूट (exploitation) को रोकना होगा.

सादर प्रणाम,

विदर्भ मे वर्धा जिले के वायफड गांव मे आपके पधारनेपर हम आपका तहे दिलसे स्वागत करते है, आभार व्यक्त करते है.

अन्नदाता किसान की आत्महत्यांये सिर्फ महाराष्ट्र मे ही नही तो केरल, कर्नाटक, आंध्र और पंजाब-हरीयाणा जैसे सिंचीत क्षेत्र मे भी है. इस का कारण क्या है? इन आत्महत्याओं की घटनाओं की वृद्धी १९९४ के बाद मे ही क्यों? सबसे ज्यादा आत्महत्यायें नगद फसल (cash crop) कपास, कॉफी, काली मिर्च पैदा करने वाले क्षेत्र मे ही क्यों?

इस संबंध मे हमने समय समय पर जो बाते रखी है उसकी कुछ प्रतियां आपके जानकारी के लिये साथ मे संलग्न है.

हम विनम्रता से यह कहना चाहते है की, जो किसान आत्महत्या नही कर रहे है या जिन क्षेत्र मे आत्महत्या नही हो र्हीं है, वहा भी समस्या गंभीर है. हम अगर ऐसा कहे की, किसान जिंदा इसलिये है की वह मर नही रहा है, He is living because he is not dying; तो अतिशयोक्ती नही होगी.

भारत सरकार द्वारा स्थापीत राष्ट्रीय किसान आयोग के अध्यक्ष डॉ. स्वामीनाथनजीने इस प्रदेश का दौरा कर जो शिफारिशे की है उस पर भी अमल नही हो रहा है.

कपास उत्पादक किसानोंको अमेरिका के सबसीडी के पार्श्वभूमीपर ५५०/- रुपये प्रती क्विंटल बोनस देने की बात डॉ. स्वामीनाथनजीने कही है. आप इस बात को स्वीकार करे यह हमारी विनंती है.

आदरणीय महोदय, किसानोंकी आत्महत्यांये १९९४ के बाद ही बढने का कारण हमने हमारी अर्थव्यवस्था को दुनियाके अधिक खर्च की (high cost) अर्थ व्यवस्था से जोडा है. रुपये का अवमूल्यन और कच्चे खनीज तेल के दाम मे वृद्धीसे, जिंदगी जीने का भी खर्च बढा है. पांचवे वेतन आयोग की घोषणा कर शहरी संगठीत वर्ग को इस से सुरक्षा दि गयी परंतु गांव के किसान मजदूर को कम खर्च की अर्थव्यवस्था मे रहने को मजबूर किया जा रहा है. १९९४ के बाद जिंदगी जीने का खर्च बढना, खेती की लागत बढना और बाजारमे खेती उपज के दाम कम होना, इन सब का एकत्रित परिणाम किसान पर कर्ज का बोझ बढा रहा है. आत्महत्या की तरफ ठकल रहा है.

विश्व व्यापार संघटन का पहिला दशक असफल रहा है और भारत के किसानों की लूट बढानेवाला है. विश्व व्यापार संघटन के अध्यक्ष मा. श्री. पाश्कल भारत आये थे (कुछ दिन पहले) तब हमने उनके सामने यह बात रखी थी.

१९९४ मे विश्व बाजार के कपास का दाम १ पौंड रूई के लिये १ डॉलर १० सेंट था. पर १९९७ के बाद यह ४० सेंट तक कम हुआ. अमेरिका का किसान आत्महत्या नही करता पर भारत का किसान आत्महत्या कर रहा है. इसका कारण अमेरिका के कपास उत्पादक किसान को १४ हजार करोड रुपये से जादा सबसीडी है. विश्व व्यापार संघटना यह सबसीडी कम करवाने मे असफल रहा है. भारत ने १९९७ से २००४ तक ११० लाख गांठो का विक्रमी आयात किया है. कपास पर सिर्फ १० प्रतीशत आयात कर है.

माननीय महोदय, कानकून की विश्व ब्यापार संघटना की मंत्री स्तरीय बैठको के सामने साऊथ कोरिया के किसान श्री. लि ने आत्मबलिदान क्यों किया? WTO is a killer यह उसने क्यों कहा? यह बात हमने आपको बताना याने सूरज को दीपक बताने जैसा है.

मै वियतनाम मे किसानों की एक परिषद मे गया था. वहा जो बात मैने कही थी, उसे वहा के सरकारी अखबार ने प्रकाशित किया था. उस खबर का अंग्रेजी भाषांतर आपके विचारार्थ दे रहा हूं.

इस सब पार्श्वभूमीपर विदर्भ के ही नही तो देश के अन्नदाता किसान को सम्मान की जिंदगी जीने का अवसर देने के लिये देश की अर्थनीती मे किसान के हितरक्षण को महत्व देना होगा.

हमारे देश के संविधान के अनुसार कृषी राज्य का विषय है परंतु कृषी संबंधी सब महत्वपूर्ण निर्णय केन्द्र सरकार के ही अधिकार मे है.

१. फसलों का समर्थन मूल्य तय करना

२. आयात निर्यात की निधी तय करना

३. कृषी को कर्ज देने की नीती तय करना

इस पार्श्वभूमीपर, राज्य सरकार केन्द्र की तरफ दोष देती है और केन्द्र राज्य को दोष देता है. हम किसानों का फुटबॉल हो गया है.

महाराष्ट्र सरकारने २००५-२००६ के लिये जो पॅकेज की घोषणा की है उसके बाद भी आत्महत्यांये बढ रही है. बडी विनम्रता से हम यह कहना चाहेंगे की यह पॅकेज आखो मे धुल झोकने वाला है. महाराष्ट्र सरकारने ५०० रुपये प्रती क्विंटल का ऍडवान्स, बोनस रद्द करने की, घोषणा कर किसानो मे निराशा निर्माण करने का कार्य किया है. इस घोषणा से महाराष्ट्र सरकारने ११०० करोड रूपये की जिम्मेदारी से मुक्ती कर ली है. इस पार्श्वभूमी पर १०७५ करोड के पॅकेजमे ७५० करोड रुपये हमारे किसानो ने ३० वर्ष मे जमा किये हुये है. सरकारने तो सिर्फ २६१ करोड रुपये ही दिये है. क्या यह अन्याय नही है?

पॅकेज मे कर्ज के पूनर्गठन की भी बात कही गई है. जो भी इमानदारीसे लागू नही हो रही है. सावकार से छुटकारा दिलाने की बात का हम स्वागत करते है. पर किसान को बैंकोने फसल कर्जा समयपर नही दिया तो किसान खेत कैसे बोयेगा?

कर्ज का पूनर्गठन करने या कर्ज की सीमा बढाना आज की जरूरत है. परंतु किसान को कर्ज लौटाने की शक्ती देनी होगी और यह उसके उत्पादन को लाभ प्रद दाम की व्यवस्था से ही प्राप्त होगी. आप अर्थशास्त्री है और मै एक सामान्य किसान, इसकी मुझे जानकारी है. पर मै बडी विनम्रतासे कहने की

हिम्मत कर रहा हूं की, हमारे देश की ७० प्रतीशत जनता के पास दो समय का खाना खरिदने की क्रयशक्ती ही नही है. इस पार्श्वभूमीपर बाजार व्यवस्था मे (market economy) मे किसान को दाम मिलेंगे यह कहना ठीक है क्या?

किसानो के मन मे व्यवस्था के संबंध (system) मे विश्वास पैदा करने की जरूरत है. हम आप से सिर्फ चार मांगोंपर विचार करने की विनंती करते है.

१. २५००० रुपये तक कर्ज माफ करने चाहिये

२. सिर्फ कर्ज माफीसे मुक्ती नही होगी तो किसान को कर्ज लौटाने की शक्ती देनी होगी वह लाभप्रद दाम के नीतीसे आयेगी. इसलिये कपास की आयात पर ६० प्रतीशत आयात कर होना चाहिये और अमेरिका कपास सबसीडी कम नही करता तो हमे भी सबसीडी देकर कपास निर्यात करना होगा.

३. ज्वार की फसल के प्रोत्साहन के लिये १००० रुपये एकर की सबसीडी देनी चाहिये.

४. गांव-शहर मे असमानता बढ रही है. इंडिया का सुपर इंडिया और भारत का इथोपिया हो रहा है. इसे रोकने के लिये ६ वे वेतन आयोग मे किसान मजदूर का समावेश होना चाहिये. खेत मजदूर का किमान वेतन ६ वे वेतन आयोग का न्युनतम वेतन होना चाहिये और कृषी मूल्य और लागत आयोग (CACP) ने इस वेतन पर आधारित कृषी उपज के समर्थन मूल्य की घोषणा करनी चाहिये और बाजार मे यह मूल्य मिले इसलिये सरकार का हस्तक्षेप होना चाहिये.

श्रम को ही प्रतिष्ठा हो यही राष्ट्रपिता गांधीजी का सपना था. भारत का संविधान लिखनेवाले भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरजी कहते थे, इन्सान को इन्सान जैसी जिंदगी जीने का अधिकार देनीवाली व्यवस्था के लिये राजनीती होनी चाहिये. आप खुद जानते है की नई अर्थव्यवस्था को मानवी चेहरा होना चाहिये.

हम आपकी सफलता की कामना करते है. आपका आभार शब्दोंमे व्यक्त करना संभव नही है.

वायफड
दि. ३०/०६/२००६

आपका विनम्र,
विजय जावंधिया
शेतकरी संघटना पाईक